

OSNOV ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA

1. OSNOVNI SISTEMI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA

U građanskom pravu postoje dva osnovna sistema odgovornosti za štetu koju pričini životinja: odgovornost zasnovana na principu krivice i odgovornost zasnovana na principu rizika.¹ Iako oba sistema imaju isti cilj — naknadu štete koju pričini životinja — oni se među sobom znatno razlikuju jer polaze od raznih stanovišta i zahtevaju posebne uslove za konstituisanje odgovornosti odgovornog lica.

Istorijski osvrt na problem osnova odgovornosti pokazuje da se najpre pojavila odgovornost bez krivice. Dovoljna je bila materijalna činjenica prouzrokovanja štete pa da se vlasnik životinje obveže na naknadu štete. Naknada štete je mogla imati izgled kazne ili reparacije štete, a po katkad izgled i jedne i druge mera. Pod određenim uslovima šteta se naknadivala davanjem same životinje koja je štetu pričinila. U ovom slučaju u prvom planu je osveta prema životinji koja je štetu pričinila dok naknada štete ima sekundarni karakter. Vremenom se učvrstilo shvatanje da za naknadu štete nije dovoljna sama činjenica prouzrokovanja štete od životinje već se zahtevalo i postojanje krivice na strani vlasnika životinje. Vlasnik je odgovarao samo ako je bio proglašen krivim za štetne postupke životinje. U suprotnom, nedostajao je conditio sine qua non njegove odgovornosti.

I objektivna i subjektivna odgovornost nastavši veoma rano evoluirane su uključujući se sa potrebama i zahtevima vremena i sredine. Zapazena je činjenica da razvoj ova dva sistema nije bio ravnomerni, ma da su najčešće oba sistema paralelno postojala.

Zahtevi vremena i društvene prilike primoravali su da se traže pravno-teoretska obrazloženja radi opravdanja primene ovih sistema. U tom cilju pojavile su se brojne varijante kako u odnosu na subjektivnu tako i u odnosu na objektivnu odgovornost.

Sistem subjektivne odgovornosti zasniva se na principu krivice. Krivica je osnov i uslov odgovornosti vlasnika životinje. Za razliku od krivice u krivičnom pravu, krivica se u građanskom pravu shvata objektivno. Ponašanje odgovornog lica poredi se sa ponašanjem vrlo pažljivog lica pa se s obzirom na to ustanavljava da li u ponašanju odgovornog lica ima odstupanja koja mu se mogu upisati u krivicu. Ipak, i u materiji građanskopravne odgovornosti krivica ima i subjektivan elemenat. Ona označava naročito položaj štetnika

¹ Ova dva sistema odgovornosti ne odnose se samo na štetu koju pričini životinja, već su to opšti sistemi o odgovornosti za prouzrokovaniu štetu koji se primenjuju i na štetu koju pričini životinja.

prema pričinjenoj šteti. Šteta je ne samo posledica njegove aktivnosti već je kvalifikovana voljom lica da je prouzrokuje. Prema tome, odgovornost odgovornog lica nije uslovljena samo postojanjem štete, već u prvom redu krivicom kojom je šteta pričinjena.

U suštini, krivica kao princip odgovornosti pollazi od činjenice slobode čovekove ličnosti. Cena te slobode je uvođenje odgovornosti lica za sve svesne akcije koje prouzrokuju štetu. Na taj način, princip krivice u deliktnom pravu odgovara načelu autonomije volje u ugovornom pravu.

Međutim, sloboda ličnosti u odnosu na društvene okolnosti nije apsolutna; naprotiv, ta sloboda je relativna. Samim tim ideja krivice počela je da bude sve manje ortodoksa. Razvoj društva i previranje u pravnim shvatanjima doveli su do znatnih odstupanja od principa krivice. Ta odstupanja su išla ili za tim da subjektivnu odgovornost zamene novim načelom, načelom rizika, ili da, zadržavajući okvir odgovornosti zasnovane na krivici prošire istu novim shvatanjima prilagođavajući je novostvorenim uslovima. Iako su u pomenutim slučajevima putevi bili različiti, oni su sve više vodili istom cilju sve većoj afirmaciji odgovornosti bez krivice narođito u oblasti odgovornosti za odgovornosti za štetu koju pričine opasne stvari, a u prvom redu životinje.

2. OSNOV ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA U UPOREDNUM PRAVU

A. Francusko pravo

Francusko pravo je odgovornost za štetu koju pričini životinja zasnivalo sve do donošenja Code civil pretežno na ideji krivice. Tako stanovište je inspirisano Akvilijanskim zakonom pošto je francusko pravo pre revolucije bilo pod znatnim uticajem rimskog prava. Shvatanje da u osnovi odgovornošti leži ideja krivice prihvatio je i Domat.²

Međutim, Code civil u svome čl. 1385³ propisuje odgovornost bez krivice za štetu koju pričini životinja. Ima doduše i tumačenja prema kojima je to odgovornost zasnovana na krivici. Za Lucas u čl. 1385 konstituisana je klasična teorija krivice.⁴ Pored ostalog, on uzima kao argument za svoju tezu pripremne radove Code civil.⁵ Ideju krivice u ovom članu vide i H. i L. Mazeaud.⁶ Po njima, odgovornost za štetu koju pričini životinja zasnivana je na krivici koja se sastoji u kršenju zakonske obaveze čuvanja stvari. U slučaju životinje prekršaj postoji i onda kad je vlasnik propustio da sačuva životinju od štetnog delovanja. Dakle, jedna negativna činjenica (neradnja) dovoljna je da konstituiše krivicu vlasnika. Međutim, da bi propuštanje čuvanja

² J. Domat: *Les Lois civiles dans leur ordre naturel*; knj. II, pogl. II, Paris, 1767; No. 5-8.

³ „Sopstvenik životinje ili onaj koji se njome služi, dokle mu stoji na upotrebi, odgovoran je za štetu koju je životinja prouzrokovala, bilo da je bila u njevoj vlasti, bilo da je zalutala ili pobegla”.

⁴ Lucas M.: *De la responsabilité des dommages causés par les animaux*, Antwerp, 1909, p. 5 et suiv.

⁵ U jednoj od redakcija nacrta Code civil materija odgovornosti za štetu koju pričini životinja bila je izložena u jednom članu zajedno sa drugim oblicima odgovornosti čiji je izvor prouzrokovana šteta.

⁶ Mazeaud Heinri et Léon-Tunc André: *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, II, Paris, 1958, p. 329-332.

životinje bilo pravno relevantno, tj. stvorilo odgovornost vlasnika potrebno je i postojanje štete. Šteta mora biti posledica propuštanja vlasnika da životinju sačuva od štetnog delovanja. Vlasnik je dužan da preduzme sve mere predostrožnosti da životinja ne izmakne njegovoj kontroli. Ako to nije uradio, a ta činjenica (propust) bude kvalifikovana štetnom posledicom, njegova odgovornost je stvorena.

U prvim periodima primene Code civil preovlađivalo je shvatanje da je odgovornost za štetu koju pričini životinja subjektivne prirode. Za štetu je odgovarao vlasnik životinje, odn. lice „koje se njom služi dok je u njegovoj upotrebi“. Na tom stanovištu stajala je kako pravna doktrina⁷, tako i sudska praksa.⁸ Međutim, vremenom je došlo do transformacije shvatanja o osnovu odgovornosti za štetu koju pričini životinja. Ova promena shvatanja bila je spora jer su pristalice odgovornosti zasnovane na principu krivice tražile načine (narocito putem prihvatanja pretpostavke krivice) da olakšaju položaj oštećenika pod uslovom da se krivica kao osnov odgovornosti zadrži.

Uprikos svih napora pristalica ideje krivice u ovoj materiji da se prilagode zahtevima vremena, može se reći da su danas i doktrina i sudska praksa Francuske uglavnom jednodušni u prihvatanju sistema objektivne odgovornosti za štetu koju pričini životinja.⁹ To se može, međutim, reći za štetu koju pričini životinja koja se nalazi u svojini odgovornog lica, odnosno licu koje ima kakvu vlast raspolaganja nad životinjom. Za životinje res nullius po pravilu niko ne odgovara.

U pogledu odgovornosti za štetu koju pričine životinje koje su objekt lova ne postoji jedinstveno stanovište. Po jednima¹⁰ za ove životinje odgovara vlasnik lovišta, odn. vlasnik šume, odn. zemljišta na kojima se životinje nalaze. Za zasnivanje odgovornosti neophodna je krivica lica u pitanju. Prema ovom shvatanju odgovornost odgovornog lica zasnovana je na članu 1382 Code civil,¹¹ a ne na članu 1385. Krivica odgovornog lica može se sastojati u aktivnosti (podsticanjem množenja životinja) ili u propuštanju (neuništavanje životinja) ali je uvek posledica prekomernog broja divljači na njihovoј teritoriji.¹² Dru-

⁷ Videti: Henri Fromageot: *De la faute comme source de la responsabilité en droit privé*; Paris, 1891, p. 159.

⁸ Presuda Kasacije od 3. XII. 1872., Dalloz P. 1873. I. 337, presuda Kasacije od 27. X. 1885, Pandectes franćais, 1886. I. 10.

⁹ Demogue: *Traité des obligations en général*, t. V. Paris, 1923, p. 197 et suiv.; L. Joisserand: *Cours de droit civil positif franćais*, T. II, Paris, 1933, p. 283. Presude Kasacije: od 29. V. 1902. do 2. VII. 1902. u od 2. VI. 1911 (navedeno prema M. Bergognoux: *De la responsabilité des propriétaires d'animaux*, thèse, Toulouse, 1917, p. 8 et 9).

¹⁰ Henri Tual: *De la responsabilité civile dans les relations de voisinage en matière de chasse*, thèse; 1941, p. 25 et p. 34.

H. Capitant: *Des obligations de voisinage*, Revue critique de législation et de jurisprudence; 1900, t. 29, p. 179.

Michel Aillot: *Contribution à l'étude de la responsabilité civile en matière de dégâts causés par gibier*, thèse, Paris, p. 73.

Presude Kasacije: od 7. III. 1923, D.P. 1926. I. 31, od 17. III. 1934. S. 1935. I. 44; od 22. XI. 1950. ANN. J. d. p. 61.

¹¹ „Svaki je odgovoran za štetu koju je prouzrokovao ne samo svojom radnjom, nego još i svojom nemarnošću ili svojom nepažnjom“.

¹² Kad se smatra da je broj divljači prekoračio uobičajenu „normalnu“ meru faktičko je pitanje koje se uvek procenjuje uzimajući u obzir vrstu divljači, sredinu kao i običajna pravila koja u toj sredini vladaju.

gi¹³ smatraju da i u odnosu na lovne životinje važe pravila o objektivnoj odgovornosti.

Pod potpunim uticajem francuskog zakonodavstva, pravne doktrine i sudske prakse regulisana je ova materija u Belgiji (čl. 1385 GZ), Holandiji (čl. 1404 GZ), Portugaliji (čl. 2394 GZ), Španiji (čl. 1904 GZ) i Italiji (čl. 1154 GZ). Član 81 Francusko-Italijanskog projekta Zakona o obligacijama i ugovorima¹⁴ uvodi na jedan precizniji način objektivnu odgovornost za štetu koju pričini životinja za razliku od zakonske odredbe u čl. 1385 Code civil koja je svojim opštim formulacijama dovela do brojnih diskusija i kontroverzi koje su se održale sve do naših dana.

B. Englesko pravo

U engleskom pravu, u materiji odgovornosti za štetu koju pričini životinja, nije usvojeno jedinstveno shvatanje u pogledu osnova odgovornosti. Pored ideja rizika i ideja krivice ima svoje mesto u rešavanju sporova ove vrste.

U oblasti odgovornosti za štetu od divljih životinja koje se drže uvedena je objektivna odgovornost. Po svojoj prirodi to je odgovornost za stvoreni rizik inspirisana idejom ugrožavanja jer su u pitanju opasne životinje.

Posebno je interesantan problem divlje životinje koja je izmakla kontroli njenog držaoca i pobegla. U pravnoj stvari štete koju pričini takva životinja engleska pravna doktrina i sudska praksa razlikuju dve situacije:

Prva situacija je ona u kojoj se divlja životinja koja je pobegla nalazi u trenutku štete u svojoj prirodnoj sredini (na pr. medved u šumi), odnosno u sredini u kojoj se takve životinje nalaze u slobodnom stanju. U tom slučaju vlasnik neće odgovarati.

Druga situacija označava postojanje štete koju je životinja učinila na mestu gde se takve životinje u prirodi ne nalaze (npr. šteta koju je medved pričinio u gradu pobegavši iz menažerije). Odgovornost vlasnika takve životinje postojiće sve dotle dok neko treće lice ne uspostavi državinu nad njom. U slučaju da se radi o običnoj (tj. neopasnoj) životinji, ali koja ima sklonosti da čini štetu, odgovornost leži na vlasniku sve dok držalač životinje nije upoznao njene loše osobine.¹⁵

Što se tiče domaćih životinja odgovornost se može zasnivati kako na načelu rizika tako i na načelu krivice.

Prekršaji koji su posledica štetnih postupaka domaćih životinja nazivaju se opštim imenom cattle trespass. Međutim, u teoriji i praksi postavilo se pitanje da li se štetni postupci svih domaćih životinja mogu označiti kao cattle trespass. Po jednom shvatanju, ovaj delikt obuhvata samo one prekršaje koje je pričinila

¹³ Forgeot: *Les lapins de garenne devant la loi et la jurisprudence*, thèse; Paris, p. 39.

Josserand: *Responsabilité du fait des chosés*; 1897. p. 25.

Anty: *Les dommages causés par le gibier et la responsabilité civile*, thèse; Paris, 1900., p. 102.

Presude Kasacije: od 13. VII. 1903. i 18. IV. 1922 (navedeno prema M. Aillot: *Contribution à l'étude de la responsabilité civile en matière de dégât causé par le gibier*, thèse, Paris, 1952., p. 73).

¹⁴ „Vlasnik životinje ili onaj koji se njome služi za vreme dok je u njegovoj upotrebi odgovoran je za štetu koju je životinja prouzrokovala bilo da se o njoj starao, bilo da je zalutala ili pobegla, osim ako ne bude dokazano da je nesrećni slučaj bio izazvan krivicom oštećenog, ili od strane trećeg lica ili višom silom”.

¹⁵ Rahnama Monsen: *La responsabilité civile pour les dommages par les animaux*, thèse, Genève, 1940, p. 66—67.

stoka, dakle jedna vrsta domaćih životinja. Taj zaključak izvodi se iz etimološkog značenja reči cattle. Po drugom shvatanju naprotiv, smatra se da se on odnosi na sve domaće životinje. Naziv cattle ukazuje samo na poreklo ovih šteta, a ne i vrstu životinja koje mogu da ih pričine.¹⁶

Englesko pravo razlikuje tri slučaja odgovornosti za štetu koju pričini domaća životinja.

Prvi slučaj tiče se onih postupaka domaće životinje kojima je šteta pričinjena nepokretnosti bez obzira na način, obim i značaj prekršaja, na svojstva životinje kao i na nameru držaoca iste. Ako životinja uđe u tuđe ogradieno imanje bez značaja je da li je njen vlasnik, odnosno držalac preuzeo mere da je u tome spreči ili nije. Engleski sudija J. William u jednoj presudi o tome kaže: „Opšte pravno pravilo izgleda mi potpuno jasno. Ako sam vlasnik životinje i to pravo priznaje dužan sam da se staram da životinja ne pobegne na susedovo imanje i odgovoran sam za svaku štetu koju ova počini pa i za obične posledice ovih prekršaja. Rasmatrano moje nepažnje je bez značaja“.¹⁷ Takođe je svejedno da li je životinja delala contra naturam ili secundum naturam.

Ova vrsta prekršaja poznata je kao *cattle trespass on the land*. Ona zasniva objektivnu odgovornost isopstvenika životinje.

Dругi slučaj odgovornosti za štetu koju pričini domaća životinja predstavlja slučaj štete koju je pričinila životinja koja ima sklonost da čini štetu, a koje su poznate njenom vlasniku. Da bi uspeo u sporu na oštećenom leži obaveza da dokaže tri stvari i to sve tri u konkretnom slučaju; a) da životinja u pitanju ima određenu lošu osobinu, b) da je nastala štetna posledica te osobine i c) da vlasnik životinje zna za tu činjenicu. Potrebno je dakle, stvarno konkretno, znanje vlasnika o štetnim osobinama njegove životinje, a ne samo pretpostavka o tome.

Doktrina poznavanja prirode životinje, izmenjena je Dogs atc. 1906, čl. 1 u pogledu pasa. Ovim zakonom predviđena je odgovornost vlasnika psa za štetu koju pas pričini životinji drugog vlasnika bez potrebe da tužilac dokazuje da je vlasnik znao za štetne osobine psa, pošto se uzima da su štetne osobine pasa opšte poznate.

Poznavanje loših osobina životinje ne mora da se pripojište lično vlasniku. Dovoljno je da to zna bilo koje lice koje se nalazi u njegovoj službi.¹⁸ Ali ako takvo lice nema kontrolu nad životinjom, njegovo poznavanje životinje nije dovoljno.¹⁹

I u ovom drugom slučaju odgovornost za štetu koju pričini životinja reguliše se po pravilima o objektivnoj odgovornosti uz ispunjenje napred navedenih uslova.

Treći slučaj odgovornosti za štetu koju pričini domaća životinja odnosi se na tzv. mirne životinje. U slučaju štete koju pričini takva životinja odgovornost je zasnovana na načelu prepostavljene krivice. U tom slučaju odgovara se kako za nameru tako i za nepažnju bez obzira na njen stepen. Prema tome

¹⁶ Stallybrass — The laws of forts, 8. ed., London, 1934, s. 562.

¹⁷ Lean v. Bray, 1803. (navedeno prema M. Rahnemu: citirano delo, str. 57).

¹⁸ Pod uslovom da je to znanje steklo upotrebljavajući dotičnu životinju. Baldwin v. Caselle, 1872, L. R. Ex., 7, 325 (ako služba koji čuva životinju svoga gospodara zna za njene loše osobine odgovornost za to pašeće na vlasnika); Mullen v. Kingbray, 1867, 16, L.T., 360 (slučaj udate žene koja je obaveštена o rđavim osobinama životinje. Ovo obaveštenje je dovoljno da njenog muža učini odgovornim).

¹⁹ Stiles v. Cardiff, Co., 1864, 33. L. J., Q. B., 310; Calget v. Norzish, 1886, 2. T.L.R., 471.

vlasnik se nalazi u obavezi da preduzme sve potrebne mere kako bi štetu sprečio. U suprotnom odgovaraće za štetne posledice.²⁰

Oštećeni se može koristiti pravilima o odgovornosti po osnovu krivice i u slučaju kada je štetu pričinila domaća životinja sklona da čini štetu, ako ne može da dokaže tu sklonost ili znanje njenog držaoca o toj činjenici ili i jedno i drugo.

Za životinje koje su res nullius-niko ne odgovara u slučaju da pričine štetu.

Prema tome, u engleskom pravu u materiji odgovornosti za štetu koju pričini životinja preovlađuje objektivna odgovornost. Stvoreni rizik je osnovno objašnjenje te odgovornosti. Polje primene krivice kao osnova odgovornosti takođe je prostrano, ali je ono ograničeno samo na štete koje pričini obična (mirna, neopasna) životinja.

Pravo SAD je veoma blisko rešenjima koja daje englesko pravo u ovoj oblasti.²¹ Od posebnog je naučnog interesa konstatovati da se u članu 2321 G. Z. Luiziane sankcionise i ideja noksaliteta koja je u svim savremenim zakonodavstvima napuštena pod uslovom da se radi o šteti koju je prouzrokovala izgubljena ili zalutala životinja.²² Ipak, ona je ograničena samo na štete koje pričini životinja koja nije ni opasna, a ni štetna. Životinja koja se kvalificuje kao opasna, odnosno kao štetna ne može se ustupiti u cilju likvidacije nastalog obligacionog odnosa. U slučaju štete koju pričini takva životinja njen vlasnik je dužan da oštećenom dâ potpunu naknadu.

C. Nemačko pravo

Nemačko pravo u pogledu osnova odgovornosti za štetu koju pričini životinja prošlo je kroz dve faze razvitka. U prvoj fazi razvoja (koja se završava donošenjem Građanskog zakonika 1896. godine) odgovornost za štetu koju pričini životinja bila je po pravilu objektivna sa elementima noksalne odgovornosti. Donošenjem Građanskog zakonika nastaje nova faza u razvojnoj liniji odgovornosti za štetu koju pričini životinja. Pod uticajem tradicije NGZ je u ovu materiju objektivnu odgovornost. Pitanje odgovornosti za štetu koju pričini životinja regulisano je članovima 833., 834. i 835.

Istorijat ovih članova, a naročito istorijat čl. 833 ukazuje na prilike koje su vladale u Nemačkoj u vremenu donošenja Građanskog zakonika i u prvom periodu njegove primene. Prva redakcija čl. 833. bila je na snazi do 1908.

²⁰ Pojam nepažnje u ovom smislu nije isto što i nepažnja kao subjektivan odnos učinioца prema šteti koja je njegovom radnjom nastala. U engleskom pravu i sudskej praktici nepažnja u ovim slučajevima označava poseban delikt. Taj delikt se sastoji u tome što je lice u pitanju prekršilo jednu zakonsku obavezu koja nastaje bilo ugovorom, bilo odredbom zakona ili na osnovu običajnog prava. U pogledu određabja običajnog prava (Common law) koje su to dužnosti kojih odgovorno lice mora da se pridržava određuje sudija koji rešava odnosni slučaj. Znači u toj situaciji određivanje dužnosti (tačnije, preciziranje tih dužnosti) je diskreciono sudijsko pravo. Kao primer ovih dužnosti mogu se navesti obaveze veterinarata da preduzme određene mere predostrožnosti koje nameće njegova struka. Takve i slične obaveze pripadaju i svim licima koja su vlasnici, držaoci ili samostalni čuvari stoke.

²¹ Mazeaud Henri et Léon, Tunc André: *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, T. II, Paris, 1958, p. 61.

²² „Vlasnik životinje odgovara za štetu koju je ona prouzrokovala; ali ako je životinja bila izgubljena ili zalutala više od jednog dana, on može da se osloboodi ove odgovornosti predajući ovu životinju licu koje je pripetelo štetu; ova mogućnost ustupanja oduzeta je od onoga koji je dozvolio da umakne životinja opasna ili štetna; on mora potpuno da naknadi prouzrokovaniu štetu”.

godine) utvrđivala je odgovornost držaoca životinje koja je pričinila štetu bilo ljudima bilo stvanima. Ova odgovornost bila je objektivne prirode.²³ Takvo pravilo naišlo je na ozbiljan otpor zemljoposednika još u vreme debate oko donošenja zakona. Oni su tražili ograničenje odgovornosti držaoca životinje tako što će držaoci životinja odgovarati samo u slučaju da su krivi. Međutim, shvatana buržoazije su preovladala. Ali već 1907. godine posednici su ponovo pokrenuli pitanje izmene čl. 833. u skladu sa njihovim interesima. Nove prilike u Nemačkoj, naročito ojačana uloga posednika kao i pripreme za prvi svetski rat omogućile su da dođe do izmene čl. 833 novelom od 30. V. 1908. godine. Novelirani čl. 833 GZ propisuje da osnov odgovornosti zavisi od vrste životinje koja je pričinila štetu. U tom smislu zakonska odredba ima dva rešenja. U slučaju šteta koje pričine korisne životinje, držač takvih životinja odgovaraće samo ako je kriv. Prema značaju koji proizilazi iz čl. 833, odgovornost je zasnovana na principu prepostavljene krivice. Ova prepostavka je relativna, tj. držač će moći da se osloboodi odgovornosti ako dokazhe da je bio pažljiv i to u meri koju pravila saobraćaju među ljudima zahtevaju ili da bi šteta nastala i pri takvoj pažnji držaoca. Za štetu koju pričine ostale životinje držač je odgovoran i kad nije kriv. Tu važe pravila objektivne odgovornosti.²⁴

U čl. 834 predviđa se odgovornost lica koja imaju nadzor nad životnjom. Međutim, njihova odgovornost je uvek subjektivne prirode. Osnov odgovornosti ovih lica je prepostavljena krivica. Pored toga, čl. 834 ne pravi razliku u pogledu životinje koja je štetu prouzrokovala. To mogu biti kako tzv. korisne tako i ostale životinje.²⁵

U slučajevima šteta od divljači odgovornost je objektivna.²⁶

Pod uticajem nemačkog prava regulisano je pitanje odgovornosti za štetu koju pričini životinja u grčkom pravu. U čl. 94. Gradskega zakonika prihvacen je sistem objektivne odgovornosti. Međutim, ako je štetu pričinila domaća životinja koja služi za vršenje zanimanja, odn. za čuvanje svoga gospodara, odn. za izdržavanje, onda se odgovornoštijenog vlasnika prosuđuje prema pravilima o odgovornosti po principu relativno prepostavljene krivice.

D. Švajcarsko pravo

Odredbe za štetu koju pričini životinja u švajcarskom pravu sadržane su u Zakoniku o obligacijama.²⁷ U ovom pravu odgovornost za štetu koju pričini

²³ Gerner G. — Das zivilrecht der Deutschen demokratischen republik, Schuldrecht, Besonderer Teil, XIII izd. Berlin, 1956, s. 750.

²⁴ Čl. 833: „Ako životinja ubije nekog čoveka ili povredi zdravlje nekog čoveka ili ošteti neku stvar, ko životinju drži obavezan je, da povređenom naknadni štetu koja otuda proizilazi. Obaveza na naknadu ne nastupa, ako je štetu prouzrokovala domaća životinja koja je namenjena da služi pozivu, delatnosti za zaradu ili izdržavanje držaoca životinje, pa je ili držač pri nadzoru životinje bio pažljiv, koliko se to u saobraćaju zahteva ili bi šteta bila proizašla i pri svoj toj pažnji.“

²⁵ Član 834: „Ko za onoga ko drži životinju ugovorom preuzeme nadzor nad životnjom, odgovoran je za štetu koju životinja trećem pričini na način označen u čl. 833. Odgovornost ne nastupa ako pri nadzoru obrati pažnju koja se u saobraćaju traži ili kad bi šteta bila proizašla i pri toj pažnji.“

²⁶ Član 835: „Ako divlje svinje, jeleni, srne ili fazani oštete neko zemljište, na kome sopstvenik nema pravo lova, onaj kome pripada pravo lova obavezan je da oštetečenom naknadni štetu. Obaveza na naknadu štete prostire se na štetu koju životinje učini na odvojenim ali još nesabranim proizvodima zemljišta...“

²⁷ Ovaj zakon donet je 21. VI. 1883 godine, a stupio je na snagu 1. I. 1883 godine. U međuvremenu izvršeno je četiri revizije njegove — 1911, 1936, 1939. i 1949. godine. O istoriju ovog zakona bliže videti: Dr. Mihailo Konstantinović: Predgovor Švajcarskom zakoniku o obligacijama, izdanje Instituta za uporedno pravo, Beograd, 1962.

životinja zasnovana je na ideji pretpostavljene krivice.²⁸ Za štetu odgovara držalač životinje. On se može oslobođiti odgovornosti pod uslovom da dokaže da je životinju čuva upotrebljavajući svu moguću pažnju koju konkretnе okolnosti iziskuju. On može da se osloboди odgovornosti i kad dokaže da bi šteta nastupila i pri svoj toj pažnji. Pitanje pažnje i mera predostrožnosti rešava se po opštim pravilima građanskog prava. U praksi sudovi shvataju ovu zakonsku odredbu tako da zahtevaju od držaoca naročitu pažnju s obzirom na mogućnosti šteta od životinja kao živih bića. Time su sudovi otišli dalje od doslovnog tumačenja zakonske odredbe nastojeći da ovu odredbu ishvate kako to najbolje odgovara savremenom pravnom saobraćaju. Na taj način, oslobođenje držaoca životinje od odgovornosti je veoma teško. Stav sudske prakse prihvata i pravna doktrina. Iako u okvirima subjektivne odgovornosti, odgovornost za štetu koju pričini životinja je u znatnoj meri i praktično na liniji koja se graniči sa odgovornošću bez krivice.

E. Austrijsko pravo

Austrijsko pravo prihvata u oblasti odgovornosti za štetu koju pričini životinja sistem subjektivne odgovornosti. Građanski zakonik članom 1320. uveo je u ovu materiju ideju dokazane krivice.²⁹ Ožtećeni je mogao da uspe u sporu samo ako je dokazao krivicu držaoca životinje. U suprotnom smatralo se da je šteta nastala slučajno, usled čega je vlasnik životinje bio oslobođen odgovornosti. Prema Zakoniku odgovara držalač životinje, ali i svako drugo lice koje je životinju na štetu navelo (natenivanjem ili nadraživanjem) ili je propustilo da je čuva, ako je na njemu ta dužnost ležala.

Međutim, ova zakonska odredba čl. 1320 izmenjena je novelom od 1916. godine u tom smislu što je uvedena pretpostavka krivice kao osnov odgovornosti za štetu koju pričini životinja.³⁰ Nova redakcija člana 1320 izvršena je pod dejstvom društvenih shvatanja o deliktним obligacijама, a i pod uticajem švajcarskog i nemačkog zakonodavstva. Krivica je i dalje osnov odgovornosti, ali se ona pretpostavlja. Ta pretpostavka je po svojoj prirodi oboriva. To znači da je teret dokazivanja padaо na držaoca životinje. U suštini, u pitanju je bio negativan dokaz, jer je trebalo dokazati da je on kao držalač životinje upotrebio svu potrebnu pažnju da do štete ne dođe.

F. Sovjetsko pravo

U sovjetskom pravu shvatanja o osnovu odgovornosti za štetu koju pričini životinja nisu jedinstvena. Ipak, prevlađuje ona grupa shvatanja prema kojoj se odgovornost za rizik primenjuje samo u slučaju štete koje su pričinile divlje životinje. U slučaju da je štetu pričinila domaća životinja odgovaraće njen

²⁸ Član 56 SZO: „Za štetu koju prouzrokuje životinja, odgovara lice koje je drži, ako ne dokaže da je životinju čuvalo i nadziralo sа svom pažnjom koju su okolnosti nalagale ili da bi šteta nastupila i pored njegove pažnje.

„On zadržava pravo na naknadu onoga što je dao, ako je životinju nadražilo bilo treće lice, bilo životinja koja pripada nekom drugom.

„Kantonalni propisi regulišu odgovornost za štetu koju prouzrokuje divljač“.

²⁹ Stari član 1320: „Ako koga životinja kakva ošteći, onda je za to onaj odgovoran, ko je životinju u štetu naterao, nadražio ili čuvati prenebregao. Ako se ni za koga ne može dokazati krivica ovakve vrste, onda se oštećenje smatra da je slučajno“.

³⁰ Novelirani čl. 1320: „Koga neka životinja ošteći, onda je za to onaj odgovoran, ko je životinju u štetu naterao, nadražio ili čuvati prenebregao. Onaj koji drži životinju odgovoran je ako ne dokaže da se starao o potrebnom čuvanju ili nadzoru“.

vlasnik samo ako je kriv.³¹ Naročiti problem sovjetska doktrina i praksa videli su u tumačenju čl. 404 Građanskog kodeksa,³² poglavito u određivanju pojma životinje kao izvora povećane opasnosti. Pitanje se svodi na to da li se pod pojmom „divlja životinja“ mogu podvesti i izvesne domaće životinje. Pitanje je od značaja kako za teoriju tako i za praksu jer od odgovora na to pitanje zavisi i osnov odgovornosti. Prema čl. 404. GK samo se divlje životinje tretiraju kao izvor povišene opasnosti. Većina teoretičara³³ ne prihvata ekstenzivno tumačenje čl. 404. GK u pogledu životinja, ali postoji skoro jednodušno uverenje da je potrebno da se pojam opasne životinje proširi na izvesne kategorije domaćih životinja (nepripitomljene životinje, razjarene životinje, naročito svirepe životinje). Na taj način bi se kriterijum opasne životinje toliko proširio da bi i sama podela na opasne i obične izgubila od svog značaja. Stanoviště, po kome treba pojam opasne stvari toliko proširiti, da on obuhvati i neke kategorije domaćih životinja ima za svrhu objektivizaciju odgovornosti u slučajevima štete koju pričine životinje uopšte. Međutim, novi Građanski zakonik³⁴ nije doprineo razrešenju ovog spora. Može se, ipak, zaključiti da je novi GZ, ne ubrajajući životinje u izvore povišene opasnosti — jer su ovi izvori pomenuti primera radi, a ne taksiativno, — omogućio razvoj odgovornosti u oblasti šteta koje pričini životinja u skladu sa novim privrednim i društvenim zahtevima. Takvo rezonovanje nije sasvim bez osnova ako se imaju u vidu objektivne okolnosti delovanja životinje i posledice koje iz tog delovanja nastaju. Ne samo u prirodi životinje već i u njenom postojanju treba videti mogućnost nastajanja štete. Samo isticanje vaspitnog momenta normi prava uopšte i posebno građanskog prava ima veliki značaj za smanjenje mogućnosti šteta, ali ono nije dovoljan, a ni osnovni razlog koji bi sasvim isključio postojanje šteta koje čine životinje. Uzrok tih šteta leži u jednoj objektivnoj realnosti postojanja i potrebe korišćenja životinje.

Ista rešenja, kao sovjetsko pravo prihvata i mađarsko pravo. Građanski zakonik Mađarske Narodne Republike od 1961. godine, posvetio je čl. 353 problemu odgovornosti za štetu koju pričini životinja.³⁵ On uvodi odgovornost zasnovanu na principu pretpostavljene krivice saglasno opštim pravilima o građanskopravnoj odgovornosti u tom poretku. Međutim, ako štetu prouzrokuje

³¹ U pitanju je relativno pretpostavljena krivica. Videti čl. 403 GK RSFSR iz 1922 godine kao i čl. 444 novog GK RSFSR iz 1964 godine.

³² „Lica i preduzeća, čija je delatnost povezana sa povećanom opasnošću za okolinu, kao što su: ... držaoci divljih zveri... odgovaraće za štetu, pričinjenu izvorom povećane opasnosti, ako ne dokazuju da je šteta nastala usled više sile, ili namerom ili grubom nepažnjom oštećenog.“

³³ Aritimov B. S. — Graždanskaja otvetvenost za vred pričinjenij istočnikom povišenoj opasnosti, Moskva, 1952, s. 59–62.

³⁴ Čl. 90 Osnova građanskog zakonodavstva SSSR i saveznih republika koji je stupio na snagu 1. V. 1962. godine.

Identičan tekst, kao ovaj član ima i čl. 454 Građanskog kodeksa RSFSR koji je donet 11. VI. 1964. godine a stupio je na snagu 1. X. 1964. godine (Sovjetska justicija, 13–14. VIII. 1964): „Organizacije i građani čija je delatnost povezana sa povećanom opasnošću za okolinu (transportne organizacije, industrijske organizacije, gradilišta, imaoči automobila i sl.) obavezni su da naknade štetu, pričinjenu izvorom povećane opasnosti, ako ne dokazuju da je šteta nastala usled više sile ili namere oštećenog.“

³⁵ Čl. 353: „Držalac životinje odgovara prema opštim pravilima za štetu koju životinja prouzrokuje nekom licu.“

„Držalac divlje životinje odgovara isto kao lica koja obavljaju delatnost sa povećanom opasnošću“.

divlja životinja onda je odgovornost držaoca takve životinje po svojoj prirodi objektivna.

U čehoslovačkom pravu nalazimo slična rešenja kao u sovjetskom pravu u pogledu odgovornosti za štetu koju pričini životinja. Građanski zakonik NR Čehoslovačke od 1950. godine prihvata pretpostavku krivice kao osnov odgovornosti. Ovakva odgovornost predviđena je za sve stvari, pa i za životinje.³⁶ Tako rešenje prihvatio je i novi Građanski zakonik Čehoslovačke koji je stupio na snagu 1. III. 1964. godine.

G. Poljsko pravo

Prema poljskom zakoniku o obligacijama iz 1934. godine odgovornost za štetu koju pričini životinja zasnovana je takođe na pretpostavljenoj krivici.³⁷ Odgovornost vlasnika životinje ne prestaje ni u slučaju kad je izgubio pritežanje nad njom. Ipak, on se može oslobođiti ove odgovornosti dokazujući da mu se štetno delovanje životinje ne može upisati u krivicu. Posebno je interesantan član 149 ovog Zakonika.³⁸ Prema njemu može vlasnik odnosno onaj koji se služi životinjom u svom interesu da odgovara i kad nema do njega krivice. To je pitanje koje prosudiće sud koji rešava spor. Sud može obavezati tuženog na potpuno ili delimično obeštećenje vodeći računa o okolnostima. Doduše zakon se ne izjašnjava koje su sve te okolnosti, ali u njih ubraja kao veoma značajne imovno stanje stranaka u sporu. Pored porasta značaja suda u rešavanju ovih sporova, zakon uvodi u oštetno pravo jedan nov elemenat, elemenat koji je po svojoj prirodi prevashodno socijalni za značajnim ekonomskim reperkusijama. Time se on znatno približava ideji o srazmernom snošenju tereta u društvu u skladu sa ekonomskom moći svakog člana društvene zajednice.³⁹ Na taj način, zakon zadržava okvire klasične ideje o odgovornosti, ali dopušta sudovima mogućnost da je napuste kad god nađu da je to neophodno kako bi se sačuvala opšta imovinska ravnoteža u društvu. To je praktično značilo neutralisanje dejstva subjektivne odgovornosti pa i njeno napuštanje. Tom idejom rukovodili su se i redaktori nacrta novog zakona. Ona je došla do izražaja kako u čl. 742 nacrta iz 1953. godine tako i u čl. 737 nacrta iz 1955. godine. Novi zakon koji je stupio na snagu 1. I 1965. godine, u članu 431. podržao je i sankcionisao stav redaktora nacrta o osnovu odgovornosti za štetu koju pričini životinja.

³⁶ Član 350: „Za štetu koju je prouzrokovala stvar (čl. 23) odgovara lice čija je stvar ili kome ona služi, osim ako se potrebnom pažnjom brinulo o njenom čuvanju ili nadzoru nad njom.“

„Tako za štetu koju je prouzrokovala životinja odgovara njen odgajivač, a za štetu prouzrokovanoj rušenjem, padom stvari ili oslobođenjem prirodne snage, korisnik zgrade ili vlasnik stana“.

³⁷ Član 148: „Vlasnik neke životinje ili onaj koji se njome služi odgovoran je za štetu koju je ona pričinila, bilo da se stara o životinji, bilo da je zatalutala ili pobegla, osim ako se dokaže da se ne može dopripiše nikakva krivica njemu a ni licu za koje odgovara“.

³⁸ Član 149: „Čak kada vlasnik životinje ili onaj koji se njome služi nije, na osnovu prethodnog člana, odgovoran za štetu koju je pričinila životinja sud može s obzirom na okolnosti, posebno na imovno stanje (prilike) oštećenog, i vlasnika životinje ili onoga koji se njome služi, obavezati vlasnika životinje ili onogā koji se njome služi da naknadi u celosti ili delimično štetu ako to pravičnost zahteva.“

³⁹ Slične odredbe sadrži stari GK RSFSR u čl. 406 i novi GK RSFSR u čl. 458 st. 2.

3. TEORIJA KRIVICE I NJENA EVOLUCIJA

Kao što smo već napomenuli, krivica kao osnov odgovornosti u građanskom pravu pojavila se sa pojavom prava uopšte. Nju poznaju, kako rimsko pravo tako i ostala arhaična prava.

Kao osnov odgovornosti krivica se zadržavala sve do naših dana i ima veliki značaj za pravno objašnjenje deliktne odgovornosti.

Šhvatanje da vlasnik životinje treba da odgovara po osnovu krivice zasниva se na uverenju da svaki treba da odgovara za svoje postupke kao i za postupke životinje koja mu pripada. Ovo šhvatanje došlo je do izražaja u svim društvenim sistemima.

Teorija krivice počiva na psihološkim i moralnim postulatima, „Odgovornost za krivicu zádovoljava naše osećanje pravičnosti i naša moralna osećanja“ (prof. M. Konstantinović). Opravданje krivice kao osnova odgovornosti nalazi svoju podlogu u činjenici da su ljudi svesna bića i da mogu da kontrolišu svoje akte kao i da vrše nadzor nad životinjama koje imaju.

Krivica je pravni standard. Nju zakonodavstva po pravilu ne definišu. Ukoliko to čine postoje da daju takvu definiciju koja će biti dovoljno elastična da se može prilagoditi svim prilikama i svakom vremenskom periodu.⁴⁰ Sadržina pojma krivice obuhvata dve komponente: psihološku i moralnu. U građanskom pravu moralna komponenta ispoljena u osećanju pravičnosti naročito dolazi do izražaja njenim stavljanjem u jedan konkretni, društveno-socijalni okvir.

Za razliku od krivičnog prava, gde se krivica shvata subjektivno, u građanskom pravu nije neophodno subjektivno shvatanje postupaka za ustanovljenje krivice (to je od značaja za određivanje stepena krivice), već jedna objektivna situacija procenjivanja ponašanja lica upoređivanjem toga ponašanja sa ponašanjem vrlo pažljivog lica koje se prema redovnom toku stvari može očekivati i zahtevati. Prema tome, krivica konkretnog lica utvrđuje se in abstracto, tj. u odnosu na ponašanje jednog idealno zamišljenog pažljivog čoveka (*homo juridicus*). Na taj način, jedna izrazito individualistička teorija⁴¹ koja ima svoje filozofske, psihološko i moralno objašnjenje dobila je i svoje sociološko opravdanje prelazeći sa subjektivnog na objektivni teren utvrđivanja krivice i time je bar u građanskom pravu postala realno dokaziva i merljiva.

Ostavljajući po strani psihološke, moralne i sociološke aspekte krivice krivica ima i pravni značaj. Pravno, krivica je uslov i osnov odgovornosti. U doktrini ne postoji jedinstveno shvatanje postojanja krivice. Po jednom, opšte prihvaćenom gledištu, krivica postoji kad god se neko nije ponašao onako kako je trebalo da se ponaša pa je usled toga došlo do građanski pravno štetne posledice. Po drugima,⁴² krivica se uvek sastoji u povredi neke ranije obligacije kojom zakon naređuje naknadu kad je šteta pričinjena. Prema jednoj varijanti ovog shvatanja postoji krivica uvek kad je povreda neka bilo ugovorna bilo zakonska obaveza. Prema Planiolu, postoji zakonska obaveza nadgledanja opasnih stvari koje imamo u državini. Prema tome držalac životinje odgovaraće za štetu koju ista pričini ukoliko je šteta proistekla usled prekršaja ove za-

⁴⁰ Konstantinović dr. Mihailo — Obligaciono pravo, opšti deo (prema beleškama sa predavanja sredio V. Kapor), Beograd, 1959, str. 76.

⁴¹ R. Sallèles: *Les accidents du travail et la responsabilité civile*, Paris, 1897, p. 73 et 74.

⁴² Planiol: *Traité élémentaire de droit civil*, X éd. T. II, Paris, 1962, p. 290, 291 et 292.

Rupert-Boulanger: *Traité de droit civil d'après le traité de Planiol*, T. II, Paris, 1957, p. 332.

konske obaveze čuvanja stvari. Druga varijanta shvatanja krivice kao povrede neke ranije obligacije sastoji se u shvatanju da se u krivici vidi radnja zabranjena zakonom. Ono krivicu precizira kao nedozvoljen postupak. Protivpravnost štetne radnje uopšte стоји u osnovi svake krivice. Međutim, suviše je usko i jednostrano gledanje na krivicu kao na postupak koji je zakonom izričito zabranjen. Naprotiv, svako ponašanje koje drugom šteti dovodi do odgovornosti sem slučajeva koji su zakonom izričito navedeni, a koji isključuju odgovornost odgovornog lica.

U svom prvom, klasičnom vidu, teorija krivice stavljala je oštećenom licu u dužnost da dokaže krivicu štetnika da bi ovaj bio proglašen odgovornim. U pogledu odgovornosti za štetu koju prouzrokuje životinja ovo shvatanje bilo je brzo napušteno, kao što je to bio slučaj i sa odgovornošću koja je posledica pričinjavanja štete faktom stvari.

Životinja predstavlja potencijalnu opasnost da pričini štetu. To su shvatile i pristalice teorije krivice pa su tražile način da se, ostajući na terenu krivice, prilagode novim prilikama. Tome je u mnogome doprineo elastičan pojam krivice kao i njen direktivan karakter. Tako se pojavila nova formula teorije krivice. Prema ovoj formuli krivica vlasnika životinje se pretpostavlja. Krivica je i dalje ostala osnov odgovornosti, ali je položaj oštećenika znatno poboljšan. Oštećenik je oslobođen obaveza dokazivanja krivice štetnika. Ta dužnost je ležala na vlasniku životinje koja je štetu pričinila. On mora da dokaže odsustvo svoje krivice da bi se oslobođio odgovornosti. U suprotnom bio je dužan da naknadi štetu koju je životinja pričinila pod uslovima koje propisuju opšta pravila građanskog prava o odgovornosti.

Teorija pretpostavljene krivice ima izgled relativne i apsolutne pretpostavljene krivice.

Teorija relativno pretpostavljene krivice je prvi prodom u domen klasične teorije krivice. Ova teorija ima dosta pristalica u uporednoj pravnoj literaturi i u sudskoj praksi.⁴³

Po ovom shvatanju, vlasnik životinje koja je štetu pričinila može se oslobođiti odgovornosti dokazujući da on nije kriv za štetno delovanje životinje. Dokazivati odsustvo krivice znači dokazivati jednu negativnu činjenicu što je u većini slučajeva veoma teško, a po katkad i skoro nemoguće. Na taj način, u suštini teorija relativno pretpostavljene krivice znači korak bliže ka objektivizaciji odgovornosti. Ona dopušta mogućnost odgovornosti bez krivice, a to je uvek slučaj kada vlasnik životinje ne može da dokaže da nije kriv iako krivica stvarno ne postoji, jer mu se štetno delovanje životinje ne može upisati u propust.

Dalji razvoj pretpostavljene krivice logički je doveo do konačnog rezultata, do teorije apsolutno pretpostavljene krivice. Uvođenjem ove teorije krivica kao osnov odgovornosti izgubila je svaki praktičan značaj. Teorija apsolutno pretpostavljene krivice nije ništa drugo do prihvatanje ideje rizika uklapajući je u okvir teorije krivice. Prema ovom shvatanju vlasnik životinje ne može se oslobođiti odgovornosti dokazivanjem da nije kriv. Oslobođenje od odgovornosti moguće je pod uslovom da vlasnik dokaže bilo slučaj više sile, bilo krivicu trećeg lica, bilo krivicu oštećenika.

Na taj način, apsolutno pretpostavljena krivica je završna etapa u razvoju ideje krivice kao osnova odgovornosti. Ona je zadržala tradicionalni okvir, ali se praktično u pogledu rezultata izjednačila sa objektivnom odgovornošću. Još

43. Videti prethodno izlaganje o osnovu odgovornosti u uporednom pravu.

više nego teorija relativno pretpostavljene krivice ona se zasniva na krivici koja često ima izgled fikcije. Kako kaže Josserand: „Jedna apsolutno pretpostavljena krivica nije realnost već čista fikcija koju niko ne bi trebalo da zloupotrebljava“.⁴⁴

Kao varijanta teorije krivice pojavila se naročito u Francuskoj, teorija krivice u čuvanju stvari uopšte i posebno u čuvanju životinja. Ona je inspirisana pravnim formulacijama članova 1384 i 1385 Code civil. Prema čl. 1384 ustanovljena je odgovornost i za stvari „... koje se imaju na čuvanju“. To je dovelo do šavesnog rasmatranja tekstova pomenutih članova. Ustanovilo se kako kaže Capitanit, da „sama stvar ne izaziva odgovornost, već čuvanje“.⁴⁵ U razvijanju teorije čuvanja najdalje su otišli H. i L. Maizeaud. Za njih, moguće je naći zadovoljavajući odgovor u pogledu osnova odgovornosti koja će odgovarati kako zakonskom tekstu tako i potrebama života. Prema pristalicama ove teorije čuvar je odgovoran zato što je kriv. Njegova krivica je posledica nepoštovanja zakonske obaveze čuvanja životinje. Otuda svaki prekršaj ove obaveze predstavlja krivicu. Teorija čuvanja svodi se na čuvanje životinje kako bi se sprečila mogućnost da se životinja otrgne ispod materijalne kontrole čuvara. „Tako, kad god stvar izmakne kontroli svoga čuvara, čuvar čini prekršaj svoje obaveze: on čini krivicu u čuvanju, a ako iz toga proizađe šteta, pošto je šteta posledica njegove krivice, on je dužan da je naknadi.“⁴⁶

Prema ovoj teoriji zadatak oštećenika da bi uspeo u sporu sastoji se u tome da dokaže da je životinja izmakla materijalnoj kontroli čuvara. Time je krivica čuvara utvrđena. Nije čuvaru dopušteno dokazivanje odsustva krivice. Oslobođenje od odgovornosti je moguće samo u slučaju krivice oštećenika ili više sile.

Po shvatanju pristalica teorije čuvanja stvari, čl. 1384 i 1385 Code civil ne ustanovljavaju pretpostavku krivice, već krivicu u čuvanju. Ukoliko oni prihvataju kakvu pretpostavku to je pretpostavka uzročnosti prema kojoj se pretpostavlja uzročna veza između krivice u čuvanju i štete. Čuvar neće odgovarati ako dokaže da je uzrok štete van stvari i obaveze čuvanja jer je time prekinuta uzročna veza između krivice i same štete. Ako životinja zbog svoje unutrašnje mane (sklonost da napada lica) izmakne kontroli čuvara, on se ne može oslobođiti odgovornosti jer njegova vlast nad stvari sadrži u sebi i dužnost da poznaće i proveri stanje njegove životinje.

U pogledu prirode životinja teorija čuvanja ne pravi razliku na opasne i obične životinje. Prema ovoj teoriji podela stvari na opasne i obične sasvim je bez značaja za utvrđivanje odgovornosti čuvara.

Prema teoriji čuvanja odgovorno lice za štetu koju pričini životinja je čuvar. Pod čuvarom razume se ono lice koje ima vlast nadređivanja i upravljanja životinjom.

Pristalice teorije čuvanja razilaze se u pogledu obaveze koja naređuje čuvanje životinje. Za A. Besson⁴⁷ krivica u čuvanju je jedna posebna vrsta krivice, različita od krivice koju kategorisu čl. 1382 i 1383 Code civil. Nasuprot njemu, H. i L. Mazeaud smatraju da je krivica ustanovljena članovima 1384.

⁴⁴ Josserand L.: *Cours de droit civil positif français*, T. II, Paris, 1933, p. 283.

⁴⁵ Mazeaud Henri et Léon — Tunc André: *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, II, Paris, 1958, p. 329.

⁴⁶ Isto, str. 331.

⁴⁷ Besson André: *La notion de garde dans la responsabilité du fait des choses*, thèse, Dijon, 1927, p. 164. cœuv.

i 1585 Code civil identična po svojoj prirodi krivici koju utvrđuju ostali članovi koji tretiraju pitanje deliktne odgovornosti u građanskom pravu.⁴⁸

Teorija krivice u čuvanju pojavila se kao reakcija u vreme prodiranja ideje rizika u oblast građanskopravne odgovornosti. Ona je imala za cilj da premosti razlike između dva postojeća osnova odgovornosti. Teorijom čuvanja htelo se da spreči širenje ideje rizika stavljajući je u okvire ideje krivice. U svojoj osnovi, teorija čuvanja je u stvari teorija rizika zaogrnutu plaštrom krivice. Time je ona postala hibrid koji je doveo do deformacije ideje krivice, a istovremeno i do sputavanja ideje rizika. Namesto realnosti, teorija čuvanja nudila je jednu pravnu konstrukciju koja nije u praksi bila u značajnijoj meri prihvaćena. Njena zasluga je međutim u tome što je svojim tretiranjem problema ukazala na nedovoljnost krivice kao osnova odgovornosti za štetu koju pričini životinja. To je značilo dalje utiranje puta ka uvođenju objektivne odgovornosti u ovu oblast građanskog prava. Pored toga značaj teorije čuvanja je nesumnjiv i u utvrđivanju pojma čuvara. Kriterijum koji je postavila ova teorija sasvim je prihvatljiv i omogućuje naučnu podlogu za pravnu kvalifikaciju čuvara stvari uopšte i posebno čuvara životinje.

U red prepostavki u materiji odgovornosti za štetu koju pričini životinja dolazi i prepostavka odgovornosti. Ona je postala predmet interesa doktrine njenim uvođenjem u sudsku praksu presudom francuske kasacije od 13. II. 1930. godine.⁴⁹ Ona se nalazi i u drugim presudama.⁵⁰

U francuskoj pravnoj doktrini⁵¹ ova presuda je izazvala brojne diskusije. Za pristalice teorije rizika ona je bila „vesnik pobede“ ideje rizika u materiji odgovornosti za stvari. Prema Jossérand,⁵² Kasacioni sud je ovom presudom otišao korak dalje u objektivizaciji odgovornosti. On je tim doprineo zameni tradicionalne teorije krivice teorijom rizika.

Međutim, pristalice teorije čuvanja ne vide u ovoj presudi podržavanje ideje rizika. Za H. i L. Mazeaud⁵³ radi se samo o zameni termina, umesto reći „prepostavka krivice“, koje su figurirale u ranijim presudama pojavile su se reći „prepostavka odgovornosti“. Prepostavka odgovornosti i dalje ostaje izraz subjektivne odgovornosti.

No bez obzira na svu polemiku koja se vodiла u vezi sa ovom presudom kao i na njen značaj za dalji razvoj odgovornosti ostaje činjenica da su kako sudska praksa tako i pravna doktrina tražili način da izadu iz začaralog kruga odgovornosti zasnovane na ideji krivice. Ta traženja praćena su snažnim otporum pristalica subjektivne odgovornosti, koje su po čemu zadržanja principa krivice isle do granice koja se sučeljava sa idejom rizika.

U našoj sudskoj praksi i teoriji ideja krivice u materiji štete koju pričini životinja još uvek ima čvrsto uporište. Malo je međutim presuda koje prihvataju ideju krivice u njenom tradicionalnom izgledu.⁵⁴

⁴⁸ Mazeaud Henri et Léon — Tunc André: *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, II, Paris, 1958, p. 338.

⁴⁹ S. 1930, I, 121.

⁵⁰ Presude: od 16. VII. 1928. (D. 1929, I, 33) i od 2. XII. 1941. (S. 1941, I, 217).

⁵¹ Mazeaud Henri et Léon — Tunc André: *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, II, Paris, 1958, p. 324—329.

⁵² Jossérand: *Vers l'objectivation de la responsabilité du fait des choses*; 1938, p. 65. et suiv.

⁵³ Mazeaud Henri et Léon, isto, p. 325.

⁵⁴ Na pr. presude Okružnog suda u Nišu Gž br. 163/62 od 25. I. 1962. godine, Gž br. 211/62 od 3. II. 1962. godine.

Presuda Saveznog Vrhovnog suda rev. 3732 od 6. III. 1963. Presuda Vrhovnog suda NR Srbije Gž br. 1505/56 od 8. VI. 1956. god.

Daleko je više pristalica teorije pretpostavljene krivice. U nekim sudskim presudama ona je došla do izražaja.⁵⁵ Ona je takođe zastupljena i u pravnoj doktrini.⁵⁶ Ima i presuda koje prihvataju teoriju krivice u čuvanju.⁵⁷

Kao što smo izložili teorija krivice u materiji štete koju pričini životinja kako u istoriji tako i u savremenom pravu ima određeno mesto i značaj. Međutim, ova teorija trpi mnoge prigovore. Njen osnovni nedostatak sastoji se u tome što je ona odgovornost zasnovala na jednom psihološkom faktu, na činjenici procene postupaka lica sa subjektivnog stanovišta, a ne na njegovom odnosu prema sredini u kojoj živi i u kojoj korišćenjem životinje stvara uslove za nastanak štete. Razne varijante teorije krivice (o kojima je bilo reči) imale su za svrhu da otklone ili ublaže taj nedostatak odgovarajućim korekcijama. To ih je realno približavalo teoriji objektivne odgovornosti protiv koje su se tako svesrdno i uporno borili. To približavanje ideji rizika još u većoj meri je pokazivalo nesposobnost subjektivne odgovornosti kao osnova odgovornosti za štetu koju pričini životinja da zadovolji savremena shvatanja u ovoj oblasti obligacionog prava. Svojim nastojanjima da novu sadržinu ovih odnosa uklape u oveštalu formu razne varijante ideje krivice želete su nemoguć rezultat: objektivizaciju odgovornosti i njenu sociološku opravdanost korišćenjem formule krivice za njeno zasnivanje. To je dovelo do pogrešne projekcije problema odgovornosti u materiji šteta koje prouzrokuju životinje posebno i opasne stvari uopšte.

4. TEORIJA RIZIKA

Krajem XIX i početkom XX veka pojavila se teorija rizika i zauzela značajno mesto u pravnom objašnjenju osnova odgovornosti za prouzrokovaniu štetu. Ova teorija uvodi objektivne elemente u materiju odgovornosti. Ne traži se kao kod teorije krivice procena postupaka vlasnika životinje da bi se zasnovala njegova odgovornost. Svaki treba da snosi posledice svojih postupaka i postupaka životinje koja mu pripada bez obzira da li mu se ti postupci mogu upisati u krivicu ili ne. Na taj način teorija rizika ima snagu jednog fizičkog zakona. Time je ona postala osnovno i jedino naučno objašnjenje odgovornosti za štetu koju pričini životinja.

Teorija rizika razvila se pod uticajem društvenog razvoja. Ona je izrasla iz potrebe da se učini realnijom zaštitu okoline i njena sigurnost u odnosu na delatnost držanja životinje. Kao što je poznato teorija krivice omogućuje da u velikom broju slučajeva štetu snosi sam oštećenik. Prema ovoj teoriji neodgovornost je pravilo, a odgovornost za posledice svojih postupaka izuzetak.⁵⁸ Teorija rizika naprotiv polazi od činjenice da je odgovornost sopstvenika životinje pravilo koje se može isključiti samo izuzetno, tj. kad sopstvenik

⁵⁵ Presuda Saveznog Vrhovnog suda: R. 3391/62 od 28. XII. 1962. godine i R. 2547/60 od 22. II. 1961. godine.

⁵⁶ Dr. Stevan Jakšić: Obligaciono pravo (Opšti deo); Sarajevo, 1957, str. 323 i sl.

Dr. M. Yuković, Obavezno pravo, knj. I. Zagreb, 1956, str. 227.
Eisner—Pliverić: Mišljenje o predosnovi građanskog zakonička; Zagreb, 1937, str. 539.

Dr. V. Nedeljković: O naknadi štete koju pričini životinja, „Pravni život”, br. 3—4, 1959, str. 47.

Dr. Radivoje Ristić: O deliktima obligacija: Novi Sad, 1934, str. 93.

⁵⁷ Presuda Okružnog suda u Beogradu P-br. 3941/58 od 18. XI. 1960.

Presuda Vrhovnog suda NR Srbije Gž br. 284/49 od 29. VI. 1949. godine.

⁵⁸ Demogue R. — Traité des obligations en général, t. Paris, 1923. p. 277.

životinje dokazuje da je šteta posledica više sile, odn. krivice trećeg lica, odn. krivice samog oštećenika. Izgrađena na nedostacima teorije krivice i na potrebnama savremene epohe teorija rizika je jedino moguće i objektivno obrazloženje u materiji odgovornosti za štetu koju pričini životinja⁵⁹.

Životinja kao živa stvar ima sposobnost kretanja i samostalnog reagovanja. Ta svojstva životinje ukazuju na mogućnost njenog delovanja koje često izmiče kontroli držaoca. Otuda je ponašanje životinje nepoznata koja se u svakoj prilici ne može upoznati, predvideti i sprečiti. Sve to opravdava shvatanje da je životinja opasna stvar. Takvo shvatanje zasniva se na životnom iskustvu, a ima oslonac i u biološkoj nauci. Otuda mi prihvatom u oblasti odgovornosti za štetu koju pričini životinja tezu po kojoj su životinje opasne stvari. One su to samim svojim postojanjem, jer imaju sve kvalitete svari koje predstavljaju povećanu opasnost za okolinu. Pritom nema poseban pravni značaj rasmatranje da li je životinja u pitanju po svojoj prirodi sklona da čini štetu ili nije. Takođe je svejedno, da li se ona „afirmisala“ kao štetočina ili nije, da li ona štetu čini redovno ili samo izuzetno, itd.

U osvajanju pozicija teorija rizika se manifestovala u različitim kombinacijama.

Prvi izgled u kome se pojavila ova teorija je teorija tzv. umerenog rizika. Nju je u doktrinu uveo poznati francuski pravnik Tessaire. Prema ovoj teoriji svaki ko, uprkos moguće opasnosti drži i koristi životinju treba da snosi rizik vezan za taj vid aktivnosti. Kogod se odluči na kupovinu neke životinje, dužan je da računa sa štetnim posledicama koje tim njegovim aktom mogu da nastanu za susede. Ako životinju kupi i tim je uvede u jednu sredinu odgovorače za svaku štetu, čak i u slučaju da je preuzeo sve ljudski moguće mere predostrožnosti da do štete ne dođe. Kao što se vidi ova teorija mogla bi se nazvati i teorija predviđanja jer stavlja sopstvenika životinje u položaj lica koji mora da zna sve moguće posledice držanja životinje. Deca i nerazborita lica objektivno nisu u stanju da predvide takve mogućnosti, prema tome ova odgovornost pada samo na razumna lica. Nasuprot teoriji krivice koja zahteva konkretnu volju lica uzimajući za merilo ponašanje dobrog domaćina, teorija umerenog rizika zasniva odgovornost na ponašanju konkretnog lica s obzirom na misao opštег predviđanja štete. Umesto da prihvati kriterijum dobrog domaćina, teorija umerenog rizika prihvata kriterijum poslovnog čoveka, tj. čoveka čija je delatnost inspirisana idejom interesa⁶⁰.

Dosledno primenjena teorija umerenog rizika dovodi do preuvećavanja sposobnosti lica da predviđe sve posledice svoje aktivnosti. Time predviđanje kao pojam izlazi iz okvira koji ima u životu. On pretpostavlja sposobnost sveznanja. Samim tim teorija umerenog rizika ne zasniva se na činjenicama i ne računa sa realnošću već na fikciji sveznanja. To je i osnovna zamerka ovoj varijanti teorije rizika.

Međutim, njen je značaj u tome što je ona ukazala na mogućnost objektivnih kriterija u rešavanju pitanja štete od životinja u vreme kad je u teoriji ideja krivice bila opšte prihvaćeni osnov odgovornosti. Nastala u jednom

⁵⁹ Time se, naravno, ne osporava značaj teorije krivice u drugim oblastima građanskopravne odgovornosti. Kako kaže prof. M. Konstantinović, ove teorije su upotrebljive i imaju svoj domen primene. Ali nijedna ne može biti uzeta kao opšta, i upotrebljena u svim slučajevima kao osnov odgovornosti (Osnov odgovornosti za prouzrokovaniu štetu, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3. 1952, str. 296).

⁶⁰ Tessaire: *Essai d'une théorie générale sur le fondement de la responsabilité*, thèse, Aix. 1901.

prelaznom periodu, teorija umerenog rizika nosi pečat toga perioda. Ona nije mogla da ne uzme u obzir dotadašnje veoma uticajne pravne doktrine i da se radikalno veže za objektivnu odgovornost. Kako kaže dr. Đ. Tasić prelaz od odgovornosti za krivicu ka odgovornosti za rizik nije tako odsečan⁶¹. Pokušaj osavremenjivanja principa krivice (uvodenje pretpostavki) značio je u domenu teorije rizika pokušaj obazrivog uvođenja novih ideja i njihovog postepenog suprotstavljanja svakoj ideji krivice. Takav stav pristalica teorije rizika najbolje se deklarisao uvođenjem ideje umerenog, odn. ideje predviđenog rizika. U osnovi, to je ideja rizika sa izvesnim primesama subjektivizma koje se ogledaju u uslovljavanju odgovornosti sposobnošću predviđanja štete, koja doduše ne mora da maksimalno postoji kod svakog odgovornog lica (jedan minimum je, međutim, obavezan), ali je samo znanje jedna komponenta volje, odnosno kvalifikacija svesti sa kojom ne treba da računa teorija rizika.

Vremenom teorija umerenog rizika bila je potisнутa teorijom rizika koristi. Ova teorija sažeta je u formuli: „Ubi emolumētum, ibi onus esse debet“. Ona može da se rezimira na sledeći način. Svako čija je životinja pričinila štetu dužan je da je naknadi čak i u slučaju kad mu se ne može prisati ni namera ni nepažnja u vezi sa štetnim delovanjem životinje. Ova odgovornost proizilazi ne iz krivice već iz činjenice da vlasnik životinje njenim držanjem postiže određenu ekonomsku korist. Na taj način, ova teorija polazi od postojanja organske veze između odgovornosti i dobiti. Korist koja se dobija držanjem životinje je onaj pravni razlog koji objašnjava odgovornost vlasnika životinje. Odgovornost je, dakle posledica jedne ekonomski povoljne situacije. Otuda će odgovornim biti proglašen ne onaj ko se služi životinjom, već onaj ika iz tog služenja izvlači ekonomsku korist. Prema tome, nameštenici koji neposredno rukovode životinjom ne odgovaraju po ovom osnovu već odgovara vlasnik pošto preduzeće donosi njemu profit.

Ovom teorijom uspostavlja se vezu između pravnog pojma odgovornosti i ekonomskog pojma zarade. Idejom rizik — korist osvetljava se ekonomski aspekt problema. Ona problem objašnjava ekonomijom preduzeća držanja životinje. Iako se uzimaju u obzir ekonomска merila, u osnovi to je međutim rizik koji je posledica ekonomskog korišćenja životinje.

Teoriju rizik — korist prvi je uočio Labbé⁶² još 1870. godine, ali je nije prihvatio. Po njemu, „postoji jedan sistem koji je u osnovi neodređen, pun duha da vlasnik odgovara za štetu od stvari ne zato što je kriv već zato što je vlasnik. To ovaj sistem motiviše na sledeći način: (...) Vi uvodite u društvo ili čuvate za sebe životinju (...), vi to činite na vaš rizik i opasnost. Ako su treći izloženi šteti vi koju vučete korist iz vaše stvari njenom upotrebom treba da podnesete iteret štete koja je trećem pričinjena“. Međutim, 25 godina kasnije Labbé prihvata ovu ideju⁶³.

Ideji rizika — koristi naročito je podržana od poznatih imena francuske doktrine. Njeni pobornici bili su, pored drugih, Demogue i Savatier⁶⁴. Plodno

⁶¹ Dr. Đorđe Tasić: Odgovornost za rizik, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, 1952., str. 162.

⁶² U primedbi: povodom presude Kasacije od 19. VII. 1870. godine — Sirey, 1871. I. 9.

⁶³ Presuda belgijske kasacije od 28. III. 1889. godine — Sirey 1890. 4. 18.

⁶⁴ Demogue R. — Traité des obligations en général, t. V. Paris, 1923, t. v. No 983, 1001, 1122, 1123, 1128.

Savatier: Traité de la responsabilité civile en droit français, 1952, 2 éd., Paris, t. II. No 326 et suiv.

tlo za razvoj ove varijante teorije rizika treba tražiti u sistemu privredovanja. Opšti ekonomski razvoj, atmosfera sticanja bogatstava i procene društvenih vrednosti privrednom moći pojedinaca učinili su ovu ideju veoma podesnom za rešavanje slučajeva nastalih pod dejstvom štetnih aktivnosti ljudi i životinja kojih ljudi drže.

Iako je bila veoma pogodna za objašnjenje osnova odgovornosti ideji rizika — koristi mogu da se učine brojne zamerke. Ostavljajući po strani primedbu da ova ideja uvodi u pravo ekonomска merila za pravno opravdanje osnova odgovornosti treba naročito podvući da ova teorija nije sposobna da objasni slučajeve držanja životinja koje nema za svrhu njihovo ekonomsko iskorišćavanje. Prema teoriji rizika — koristi štete koje pričine takve životinje ne bi mogle da budu raspravljenе po sistemu odgovornosti bez krivice.

U razvoju ideje rizika u savremenom pravu sve više preovlađuje uverenje da se rizik može objasniti jedino idejom opasnosti koja objektivno nastaje samom činjenicom držanja životinje. Opasnost i ugrožavanje koji za treće lice postoje time što se imaju životinje predstavljaju rizik. Taj rizik nije samo potencijalan, niti rezultat naših predviđanja. Naprotiv, on je realan i objektivan, nezavisan od naše volje i naših htjenja, on nije rezultat korišćenja životinje, već njenog postojanja i njene pripadnosti odgovornom licu. Očišćena od primesa subjektivizma, oslobođena ekonomске kategorije profita, ideja rizika dobila je novo, prema sadašnjem stanju pravne nauke jedino logičko i pravno objašnjenje odgovornosti bez krivice u teoriji stvorenog rizika. Rizik štete treba da shosi ne oštećenik već onaj ko je sopstvenik životinje, odnosno neko drugo lice koje drži životinju za sebe a ne za njenog sopstvenika. Odgovornost pomenutih lica zasniva se na stvorenom riziku za okolinu u kojoj žive⁶⁵. Merilo odgovornosti je, dakle, veoma objektivno. Nije u pitanju procena postupaka vlasnika životinje već samo delanja iste. Svaki imalač životinje snosi sve posledice toga imanja bile one za njega štetne ili korišćene. Takva povećana odgovornost sopstvenika životinje odgovara shvatanju da su životinje opasne stvari i da svojim postojanjem predstavljaju povećanje mogućnosti za okolinu da pretrpi štetu.

Kogod drži životinju „stvara opasnost štete za svoju okolinu, stvara izvestan rizik za tu okolinu, i treba da snosi odgovornost za taj rizik. Prema tome osnov odgovornosti za naknadu štete ne treba da je krivica, već stvoren rizik za drugoga“⁶⁶.

Ideja stvorenog rizika podržana je i u teoriji i u praksi kao naučno objašnjenje odgovornosti bez krivice. U francuskom pravu njeni nosioci su Josserand⁶⁷ i Saleille⁶⁸. Ona je prihvaćena i od francuske prakse⁶⁹.

U našem pravu ideja stvorenog rizika prihvaćena je ukoliko je prihvaćena i sama ideja rizika. Može se primetiti da i doktrina i sudska praksa sve se više opredeljuju za ideju stvorenog rizika kad se radi o šteti koju

⁶⁵ Josserand L.: *Cours de droit civil positif français*, T. II, Paris 1933, p. 283. et 308.

⁶⁶ Dr M. Konstantinović: *Obligaciono pravo*, beleške sa predavanja, sredio V. Kapor, Beograd, 1959, str. 107.

⁶⁷ Josserand: *De la responsabilité du fait des choses inanimés*, Paris, 1897, p. 74. i navedeno delo, No 523.

⁶⁸ Saleille: *Les accidents du travail et la responsabilité civile*, Paris, 1897, p. 27.

⁶⁹ Presude Kasacije: od 29. V. 1902. godine, 2. VII. 1902. godine, i 2. V. 1911. godine.

stvori životinja⁷⁰. Međutim ima teoretičara⁷¹ koji osporavaju celishodnost ideje stvorenog rizika u našoj društvenoj stvarnosti. Po njima rizik ne treba da bude opravданje odgovornosti bez krivice, jer se protivi duhu i načelima socijalističkog prava. Za ova shvatana može se reći da su pod uticajem jednog dela sovjetske doktrine, naročito Agarkova-Genkina i Jofea⁷².

Brojne su presude sudova koji prihvataju ideju stvorenog rizika u materiji štete od životinja. Može se reći da su sudovi skoro jednodušni u prihvatanju ovog načela kad god su u pitanju štete od divljih životinja⁷³. Isto tako sve je veći broj sudskih odluka koje objektivnu odgovornost na bazi stvorenog rizika proširuju i na ostale (domaće) životinje. Tako Vrhovni sud NR Srbije u presudi Gž br. 1148 od 16. VIII 1961. godine kojom je ukinuo presudu Okružnog suda u Beogradu P br. 3941/58 od 19. XI 1960. godine obrazlaže svoju odluku: „... Ovakvo shvatanje okružnog suda (da tuženi nije kriv za štetu koju su njegovi konji pričinili tužiocu – M. A.) je pogrešno, jer za štetu koju prouzrokuju životinje odgovara sopstvenik po pravilima koja vrede o odgovornosti za opasne stvari...“

Pod uticajem savremene pravne doktrine i sudske prakse je i naš Nacrt zakona o naknadni štete koji uvodi teoriju stvorenog rizika u materiju odgovornosti za štetu koju pričini životinja. Po njemu, životinje su opasne stvari koje ugrožavaju sredinu u kojoj se nalaze⁷⁴.

Pored ideje predviđanja, ideje koristi i ideje stvorenog rizika u pravnoj literaturi pojavila su se i druga objašnjenja teorije objektivne odgovornosti (ideja pravičnosti, ideja uzročnosti, ideja ekonomiske sposobnosti za snošenje štete, ideja sukoba dva zakonita interesa, itd.). Ne upuštajući se u analizu ovih ideja treba naglasiti da je svima njima zajedničko to da sadrže manji ili veći deo istine, ali da su one više društvenopolitički motivi shvatanja sredine u kojoj su ponikle kao i ideološke određenosti njihovih zastupnika. Nijedna od njih ne može da dà celovito naučno tumačenje ideje rizika. To može da učini jedino teorija stvorenog rizika kako smo to već naglasili. U materiji štete od životinja rizik je rezultat delanja životinje kao opasne stvari. On je stvarni izgled opasnosti, odnosno ugroženosti sredine držanjem životinje. Iako opasnost i ugrožavanje znače dve stvari⁷⁵, u pogledu odgovornosti za štetu od životinje nije neophodno razdvajanje ta dva pojma. Oni su sami

⁷⁰ Dr. M. Konstantinović: Obligaciono pravo, opšti deo (prema beleškama sa predavanja sredio V. Kapor), Beograd, 1959, s. 116.

Dr. Aranđelović: O odgovornosti za naknadu štete, Beograd, 1924, str. 41.

Gams dr. Andrija: Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu, teza, Beograd, 1940, str. 49.

Dorđević dr. Živomir: Odgovornost za štetu koju pričini domaća životinja, Anal Pravnog fakulteta u Beogradu, jul-dec. 1960, str. 375.

⁷¹ Jakšić dr. Stevan: Obligaciono pravo, opšti deo, Sarajevo, 1957, str. 267.

⁷² Agarkov-Genkin: Sovjetsko građansko pravo, knj. I, Beograd, 1948, str. 424 i 425.

O. S. Ioffe: Otvetvennost po sovetskomu gradžanskому pravu, Leningrad, 1955, str. 20.

⁷³ Presude Saveznog Vrhovnog suda: rev. 831/58 od 14. II. 1959.; br. 141/61 od 22. II. 1962. god.; rev. 567 od 22. VIII. 1960. god.

⁷⁴ Videti članove 22, 23 i 24.

⁷⁵ Opasnost je izgled rizika posmatran u odnosu na životinju, a ugrožavanje je izgled rizika posmatran sa stanovišta trećeg lica i njegove imovine, odnosno subjektivnog prava toga lica.

sobom dovoljni motiv da objasne ideju stvorenog rizika u pogledu štete koju pričini životinja. Cilj teorije rizika jeste ideja sigurnosti. Bez obezbeđenja sigurnosti svrha ne bi bila ostvarena, „a sigurnost je svrha koju hoće da ostvari naše društvo i koju treba da osigura naše pravo”⁷⁶.

Dr Milivoje ANDREJEVIĆ
predavač Pravno-ekonomskog fakulteta
u Nišu

S u m m a r y

The liability for damages caused by an animal may be based on a principle of culpability as well as on a principle of risk. An historical survey of the problem of this liability shows that it appeared firstly as a liability without culpability. Afterwards matured the conception that for a compensation for damages is not sufficient the sole fact - damage being caused but was required also the existence of culpability on the part of the owner of the animal.

In comparative law there are different principles of liability damages caused by an animal. In the article are exposed the systems of liability in the French, English, German, Swiss, Austrian, Soviet, Polish, and other laws.

The theory of the culpability as an explanation of the liability for damages caused by an animal is based on psychological as well as moral postulates. The justification of the culpability as a ground of the liability finds its support in the fact that the men are conscious beings and that they can control their actions as well as survey the animals they have. The idea of a proved culpability as the first aspect of a theory of culpability was soon abandoned in the sphere of damages caused by animals and substituted by a new formula: by the theory of a presumed culpability having aspect of a relative and absolutely presumed culpability. The theory of a presumed culpability denotes a step nearer to an objectivation of the liability. The idea of an absolutely presumed culpability is the final stage in the evolution of the idea of culpability as a basis of culpability. During the penetration of the idea of risk, in France took ground, as a reaction, a theory of culpability in keeping. According to the supporters of the idea of culpability in keeping, the keeper is legally bound to keep the animals. His culpability consists in that he left the animal to tear away from his control. Instead of the reality, this theory affords a juristic construction which in the doctrine and the practice is not expressly accepted. The basic deficiency of the theory of culpability in that the liability for damages caused by an animal is based on a psychological fact, on a fact of consideration of the actions of the person from a subjective position, and not on his relation to the environment he lives in and in which by keeping animals he creates conditions for rising of damages.

By setting off from the fact that the liability for damages caused by an animal is a liability for dangerous things, the question of the grounds of this liability fits also into the system of an objective liability. The system of the objective liability is based on the theory of risk ensuing from the necessity to make as real as possible the protection of the environment and its safety in regard to the activity of the animal. The theory of the risk is to-day the unique possible scientific explanation of the liability for dangerous behaviour of the animal. The juristic ground of this explanation is the idea of a created risk. In substance the risk is the danger which obtains by the attitude of the animal. This danger

⁷⁶ Konstantinović dr. Mihajlo — Obligaciono pravo, opšti deo (prema beleškama sa predavanja sredio V. Kapor, Beograd, 1959, str. 110).

is, not potential but, on the contrary, it is real and objective, independent of our will and our volition. Therefore, the criterion of the liability for damages caused by an animal is also objective one. Every owner or holder of an animal suffers the consequences of the possession of the animal, should they be profitable or harmful for him. Such a strict liability of the owner of the animal answers to the conception that the animals are dangerous things.

Beside the idea of a created risk as a juristic explanation of the objective liability, there are even other explanations wherein the author deals with the idea of a moderate risk and with the idea of a risk of profit. The theory of a moderate risk is the first aspect under which appeared the idea of risk. This theory is also called the theory of anticipation as it puts the owner of the animal in position of a person who must know all the possible consequence of the holding of the animal. The principal objection to this variant of the theory of risk consists in that it leads to an exaggeration of faculty of a person to foresee all the consequences of the holding of animals. Thereby the anticipation as a conception departs from the compass it has in the life. Therefore the theory of a moderate risk is not based on the facts and does not reckon with the reality but bases itself on a fiction of omniscience.

The theory of the risk of profit gets off from that the possession of an animal is profitable to the possessor. Therefore the liability of the holder of the animal arises from the fact of drawing out a definite economical profit. This theory gets off from the existence of an organic connection between the liability and the profit. Besides other objections, it is objected against that it cannot explain the cases of the holding of animals having no purpose of an economic exploitation.

At the end of the work the author concludes that the theory of created risk tends to the creation of safety so that it should be accepted as the only scientific explanation of the liability for damages caused by an animal.

